

II. ÜNİTE

TEFSİR İLMİ VE TEMEL KAVRAMLARI

1. Tefsir İlmî ve Temel Kavramları

Kur'an-ı Kerim Müslümanlar için dinlerini öğrenme açısından temel kaynaktır. Bu nedenle Kur'an'ın doğru anlaşılması için açıklanıp yorumlanması bir ihtiyaçtır. Tefsir ilmi de bu ihtiyacı karşılamayı amaçlar.

Kur'an'ın ilk müfessiri Hz. Peygamberdir. O, yüce Allah'tan aldığı vahyi insanlara aktarmış ve anlamadıkları konuları da açıklamıştır. Hz. Peygambere yüklenen bu görev bir ayette şöylece açıklanmaktadır: **“Apaçık mucizeler ve kitaplarla (gönderildiler). (Ey Muhammed) İnsanlara kendilerine ne indirildiğini açıkça anlataşın diye sana da Kur'an'ı indirdik.”** (Nahl suresi, 44. ayet)

Her ilim dalının olduğu gibi tefsir ilminin de kendine özgü kavramları vardır. **“Tefsir, te'vil, tercüme ve meal”** tefsir ilminin temel kavramlarından bazılarıdır.

Tefsir, “fe-se-ra” kökünden türemiş bir kelimedir. Sözlükte, “keşfetmek, üzeri kapalı bir şeyi açmak, aydınlatmak” gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Bir ilim dalı olarak tefsir; **Kur'an lafızlarının okunuşlarını, anlamlarını ve delalet ettikleri hükümleri inceler. Amacı, Kur'an-ı Kerim ayetlerinin mana ve maksatlarını açıklamaktır.**

Te'vil, “evl” kökünden türemiş bir kelimedir. Sözlükte, “bir şeyi aslına, kaynağına döndürmek” demektir. Terim olarak ise, **bir sözün muhtemel anlamlarından birini seçerek o sözle ilgili asıl manaya ulaşmak demektir.**

Tefsir ilmi ile uğraşana **müfessir** denir. Müfessir, te'vil yaparken ayetin muhtemel manalarından birini seçer. Aynı zamanda asıl manaya ulaşmak için belirli usul ve kaidelere uyar. Ancak sonuçta, ayetle ilgili yorumlardan birini seçerken kişisel tercihte bulunur. Tefsir ve te'vil, başlangıçta aynı anlamda birbirinin yerine kullanılmaktayken zamanla farklı anlamlarda kullanılan iki kavrama dönüşmüştür

Tercüme, sözlükte “bir sözü bir dilden başka bir dile çevirmek, nakletmek” anlamına gelir. Tercüme yapan kişiye ise “mütercim” denir. Terim olarak tercüme, **bir sözün başka bir dildeki karşılığını bularak manasını o dile aktarmaktır.**

Tercümede iki yöntem uygulanır: Bir metnin bütün özellikleriyle başka bir dile aynen tercüme edilmesine “lafzî (harfî) tercüme” denirken, asıl metnin sadece manasının başka bir dile aktarılmasına “manevi(tefsîrî) tercüme” denir.

Tercümede uyulması gereken şartlar:

1. Mütercim her iki dilin özelliklerini iyi bilmelidir.
2. Asıl metnin anlam ve gayesine bağlı kalınmalıdır.

Meal, “evl” kökünden türetilmiş bir kelimedir. Bir şeyin amacı, varacağı sonuç anlamında kullanılır. Meal, bir sözün anlamını yaklaşık olarak vermektir. Terim olarak ise **Kur'an-ı Kerim'in kısa açıklamalarla bir başka dile çevrilmesidir.**

Kur'an'ı bütün incelikleriyle, tüm mana ve maksadıyla bir başka dile tercüme etmek mümkün değildir. Bu nedenle, Kur'an'ın çevirisini açıklamalarla desteklemek gerekir. Kur'an'ın bir başka dile çevirisine “tercüme” değil de “meal” denmesinin nedeni budur.

Her insan Kur'an ayetlerini indiği dilden anlamak ya da tefsirlerden derinlemesine araştırmak imkânına sahip olmayabilir. Bu durumda meal okumak Kur'an'ı anlamak için bir adım niteliğindedir. Meal, Kur'an'ın kendisi değil çevirenin Kur'an'dan anladığıdır. Bu nedenle meallerde bazı farklılıklar görülebilir. Bu farklılıklar çelişki değil, Kur'an'ın aslına uygun olarak yorum farklılığıdır.

Meallerde görülen farklılıkların nedenleri şunlardır:

1. Kur'an ayetlerindeki kelimelerin bazen çevrildiği dilde bire bir karşılığı olmaması
2. Çevirmenlerin farklı sosyal ve kültürel yapılarda yetişmiş olmaları
3. İnsanların algılama düzeyi ve ifade etme gücü farklı olması
4. Ayetlerin anlam zenginliği ve derinliği sebebiyle, çevirmenler bazen anlamlardan birini tercih etmek zorunda kalmaları

Kur'an-ı Kerim'in mealini okurken bazı konulara dikkat edilmelidir. Her şeyden önce meal okumanın anlam ve önemini bilincinde olmak gerekir. Zira Allah'ın sözüne muhatap olmak ve bunu anlamaya çalışmak çok önemlidir.

Kur'an'daki bazı ayetlerin maksatlarının anlaşılması uzmanlık gerektirir. Bu nedenle okuyucu bu tür ayetleri anlamaya çalışırken ilgili tefsirlere ya da o konunun uzmanlarına başvurmalıdır. Ayrıca Kur'an'ın kendine has bir anlatım biçimi vardır. Genellikle aynı konuyu ilgilendiren ayetler bir arada verilmez. Bu nedenle, okuyucunun Kur'an meali okurken ayetlerle ilgili notlar alması, karşılaştırmalar yapması ve aynı konudaki ayetleri bir bütün olarak değerlendirmesi önemlidir.

2. Tefsir İlminin Amacı ve Kur'an'ı Anlamadaki Önemi

Her insan Allah'ın kitabını indirildiği dilden okumak ve anlamak imkânına sahip olamayabilir. Bu nedenle Kur'an Arapçayı bilmeyenler için farklı dillere çevrilmiştir. Bu çeviriler, Kur'an'ın anlaşılmasında önemli bir adım olmakla birlikte tek başına yeterli değildir. Çünkü Kur'an, lafzı ve anlam derinliğiyle eşsiz bir kitaptır. Anlamının ve edebî inceliklerinin çeviriye aktarılabilmesi için tefsir edilmesi, yani yorumlanması gerekir.

Kur'an'ın birçok ayetinde Allah'ın sözleri üzerinde derinlemesine düşünmemiz istenir. Bu tür ayetlerin çokluğu; Kur'an'ın açıklanıp yorumlanması gereken bir kitap olduğunu açıkça göstermektedir. Bu nedendir ki Kur'an'ın ilk ve en yetkin müfessiri olan Hz. Peygamberle başlayan tefsir faaliyeti onun vefatı sonrasında da devam etmiş ve tarihî süreç içerisinde bir ilim dalı hâline dönüşerek günümüze kadar gelmiştir.

Tefsir ilminin amacı, Allah'ın kitabını onun muradına uygun şekilde açıklamaya çalışmaktır.

İlk Müslümanlar Kur'an ayetlerini kendi dillerinde olduğu için kolayca anlıyorlardı. Ayrıca onlar ayetlerin iniş sebeplerini de biliyorlardı. Bazen gelen ayetlerde anlamadıkları bir şey olursa Hz. Peygamber'e soruyor ve ondan öğreniyorlardı.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra Kur'an ayetlerinin tefsir edilmesi ihtiyacı hâsıl oldu. Çünkü İslam hızla yayılmaktaydı ve yeni Müslüman olan toplumlar Kur'an'ın indirildiği dili bilmiyorlardı. Ayrıca bu insanların ayetleri doğru anlamaları için vahyin geldiği ortamı ve ayetlerin iniş sebeplerini de bilmeleri gerekiyordu. Bu süreç içerisinde tefsir ilmi daha kapsamlı ve uzmanlık gerektiren bir ilim dalına dönüştü ve zamanla farklı yöntemleri benimseyen tefsir akımları ortaya çıktı.

Tefsir ilminin Kur'an'ı anlamadaki önemi, bu ilmin belirlediği ilke ve yöntemlerde kendisini göstermektedir. Kur'an tefsirinde bu ilke ve yöntemlere bağlı kalmak, ayetlerin iniş amaçlarına uygun gerçek anlamlarına ulaşabilmek açısından çok önemlidir. Tefsir ilmi oluşturduğu alt disiplinlerle Kur'an'ı her yönüyle derinlemesine inceler, Kur'an üslubunun niteliklerini açıklar. Kelimelerin ve terkiplerin hakiki, mecazî ve kinayeli manalarını, işaretlerini, delaletlerini gösterir. Anlaşılabilirlik seviyelerine göre Kur'an lafızlarını tasnif eder ve inceler. Anlam yönünden kapalı lafızlara açıklık getirir. Kıssalara, olaylara dair yeterli derecede bilgi verir. Kur'an'da yer alan Arapça olmayan kelimeleri, eş sesli ve eş anlamlı ifadeleri inceler. Ayetlerin indiriliş sebeplerini, nasih ve mensuhunu açıklar. Böylece Kur'an ayetlerinin doğru anlaşılmasında önemli bir katkı sağlamış olur.

3. Tefsir İlminin Diğer İlimlerle İlişkisi

Örneğin, "**hadis ilmi**" Hz. Peygamberin söz ve uygulamalarıyla ilgili rivayetleri senet ve metin yönüyle inceleyerek Kur'an'ın ilk ve en güvenilir müfessiri olan Hz. Peygambere ait söz ve uygulamaları ortaya koyar. Ayrıca Kur'an'ın indiği döneme ışık tutarak ayetlerin iniş sebeplerinin öğrenilmesine de katkıda bulunur. Tüm bu çalışmalarıyla Hadis ilmi, Kur'an'ın anlaşılmasında temel kaynak olan sünneti ortaya koyarak tefsir ilmine kaynaklık etmektedir.

"**Fıkıh usulü**" ayet ve hadislerden hüküm çıkarmanın yöntemlerini belirler; "**fıkıh ilmi**" ise bu yöntemleri kullanarak ayetlerden hukuk ve ibadetle ilgili hükümler çıkarır. Fıkıh usulü ve fıkıh gerek yöntem ve gerekse hüküm çıkarma yönüyle özellikle ahkâm ayetlerinin yorumlanması konusunda tefsir ilmine kaynaklık etmektedirler.

Kur'an'da yer alan itikad ve ahlak konularıyla ilgili ayetleri inceleyen ilim dalı ise "**kelam ilmi**"dir.

Tefsir ilminde sıkça müracaat edilen bir diğer ilim dalı ise "**kıraat ilmi**"dir. Bu ilim dalı Kur'an'ın okunuşunun inceliklerini ortaya koyar. Kur'an ayetlerinin anlamları, kelimelerin okunuşlarıyla yakından ilgilidir.

Kur'an ayetlerini tefsir ederken yapılması gereken önemli işlerden biri de ayetin indiği zaman ve mekân bağlamını doğru bir şekilde belirlemektir. Bunun için "**İslam tarihi**" ve "**siyer**" gibi ilimlerden faydalanılır.

Aynı şekilde Kur'an'ı Kerim'in bazı ayetlerinin doğru anlaşılması için Kur'an'ın indirildiği dönemden önceki yüzyıllara ait tarihî bilgilere ulaşmak gerekebilir. Bunun için tefsir ilmi, genel tarih bilgisine, insanın kökeni ve kültürel gelişimini inceleyen, "**antropoloji**"nin verilerine başvurur.

Tefsir, Kur'an ayetlerini açıklarken ayette geçen kelimelerin, Kur'an'ın indirildiği dönemde, hangi anlamda kullanıldıklarını belirlemek için "**dil bilimleri**"nden istifade eder.

Fen bilimlerinden fizik, maddeyle ilgili olayları ve bu olayların bağlı oldukları fizik kanunlarını ele almaktadır; Kimya ise cisimlerin yapısını ve atom düzenini incelemektedir. Yüce Allah Kur'an'da evrenin yaratılışı, işleyişi, arlıkların fiziki ve kimyevi yapısı ile ilgili konulara değinmekte ve bu konularda bazı somut bilgiler vermektedir. İşte bu bilgileri veren ayetlerin doğru anlaşılması için "**fizik ve kimya**" bilimlerinin verilerinden faydalanmak gerekir.

Gökyüzünü ve her türlü gök cismini inceleyen ilim dalı "**astronomi**"dir. Kur'an'da astronomi ile ilgili birçok ayet bulunmaktadır. Bitki ve hayvanların doğma, büyüme ve üremesini konu edinen "**biyoloji ilmi**" ve hastalıkların tedavi ve önlenmesi ile ilgili çalışmaları yürüten "**tıp ilmi**" de bu alanlarla ilgili Kur'an ayetlerinin tefsiri açısından önemlidir. Aynı durum, insanı ruhsal yönüyle inceleyen "**psikoloji**" ve insanın toplumsal hayatını ele alan "**sosyoloji**" gibi ilim dalları için de geçerlidir. Zira Kur'an birçok ayette bu ilim dallarının ilgilendiği konulara değinmiştir.